

Psühhiaatria

ARPS 01.067

Veiko Vasar, Anu Aluoja, Jüri Liivamägi

<http://www.kliinikum.ee/psyhhaatriakliinik/>

veiko.vasar@kliinikum.ee

Psühhiaatria

Psühhiaatria on arstiteaduse eriala, mis käsitleb psüühikahäirete levikut, etiopatogeneesi, kliinilisi avaldumisvorme, diagnostikat, ravi, rehabilitatsioon ja ennetamist.

- Lastepsühhiaatria, noorukite psühhiaatria
- Kohtupsühhiaatria

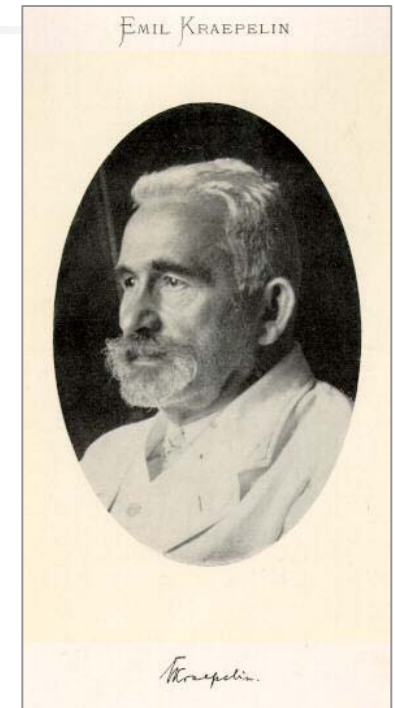
Kliiniline psühholoogia on rakenduspsühholoogia valdkondi, mis käsitleb tervise, haiguse, ravi ja raviprotsessis osalejatega seotud psühholoogilisi probleeme.

/magistriõpe/

- **Psühhiaater** /sh laste- ja noorukite psühhiaatria/
- **Kliiniline psühholoog** /logopeed, eripedagoog/
- **Psühhiaatriaõde**
- **Sotsiaaltöötaja**
- **Tegevusjuhendaja** /hooldus-rehabilitatsiooni asutused/

Psühhiaatria õpetamisest Tartu Ülikoolis

- Psühhiaatria õppetool TÜ-s asutati 1. jaanuaril 1880.a.
- Prof. Hermann Emminghaus - 1880-1896.a.
- Prof. Emil Kraepelin - 1896-1891.a.
- Tartu Ülikooli närvi- ja vaimuhaiguste kliinik valmis 1881.a. (psühhiaatria haigla 1887.a.)

Psühhiaatria

ARPS 01.067

- Kliiniline psühholoogia
 - Psühhiaatria
 - lastepsühhiaatria (laste- ja noorukite psühhiaatria)
-
- **Sissejuhatav loengukursus (sept 2006)**
 - Psühhiaatria 10 t; lastepsühhiaatria 4 t; kliiniline psühholoogia 6t
 - **Praktikumid/seminarid**
 - Kliiniline psühholoogia (2 nädalat)
 - Psühhiaatria (4 nädalat)
 - Lastepsühhiaatria (laste- ja noorukite psühhiaatria)
 - **Eksam**
 - Valikvastustega test
 - Kliiniline psühholoogia - tsükli 2. nädala lõpus
 - Psühhiaatria osa – tsükli lõpus

Loengute ajakava

Puusepa 8 Linkbergi nimeline auditoorium

Psühhiaatria teemad

E 14.09 12.15- 14.00	Sissejuhatus. Psüühikahäirete süstemaatika ja psühhopatoloogia.
T 15.09 12.15- 14.00	Psüühikahäirete põhjused, diagnostika ja ravikorraldus.
K 16.09 10.15-12.00	Orgaanilised ja psühhoaktiivsetest ainetest tingitud psüühikahäired.
N 17.09 10.15-12.00	Psühhoatilised ja meeleoluhäired.
E 21.09 10.15-12.00	Ärevus-, somatoformsed, söömis- ja unehäired.

Loengute teemad

Raja tn 31, auditoorium 2113

Lastepsühhiaatria

R 18.09
10.15-12.00

Psüühikahäired lapse- ja noorukieas I

T 22.09
10.15-12.00

Psüühikahäired lapse- ja noorukieas II

Kliiniline psühholoogia ja psühhoteraapia alused

K 23.09
10.15-12.00

Psüühikahäirete psühholoogilised seletused.

N 24.09
10.15-12.00

Psühhoteraapia põhimõtted ja koolkonnad.

R 25.09
11.15-13.00

Tervist ja haigust mõjutavad psühholoogilised tegurid. Psühhosomaatilised häired.

Psühhiaatria käsiraamatud ja õpikud

Psühhiaatria. Tõlge eesti keelde. Medicina, 2006. 614 lk.

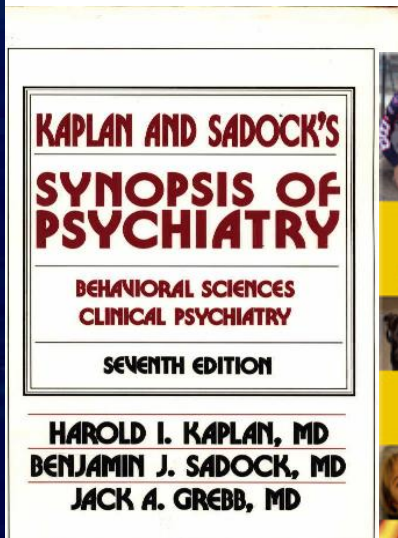
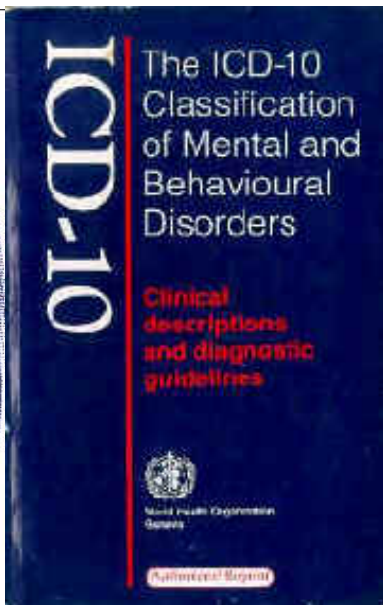
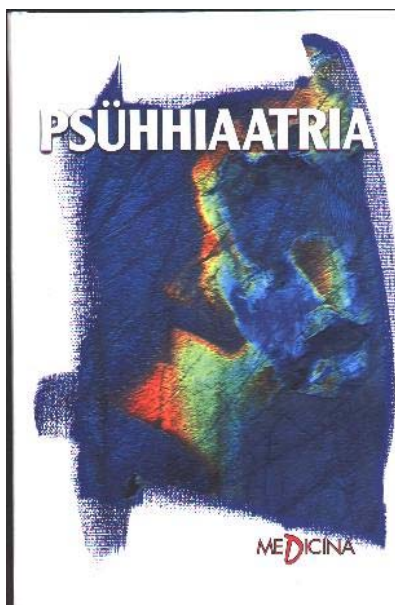
RHK-10 Psüühika- ja käitumishäired - kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised. 1999. The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders: Clinical description and diagnostic guidelines. World Health Organization, 1992)

Kaplan and Sadock's. **Synopsis of Psychiatry.**

Laste- ja noorukite psühhiaatria. Tõlge eesti keelde. Medicina, 2004. 440 lk.

Kuidas aidata psüühikaprobleemidega noorukit. Tõlge eesti keelde. Medicina, 2008. 240 lk.

Download of Psychiatry (<http://eprints.utas.edu.au/287/>)

Diagnostilised süsteemid ja klassifikatsioonid

- **RHK - Rahvusvahelise haiguste klassifikatsiooni 5. ptk (WHO)**
 - **Põhiversioon - diagnostilised juhised (1992)**

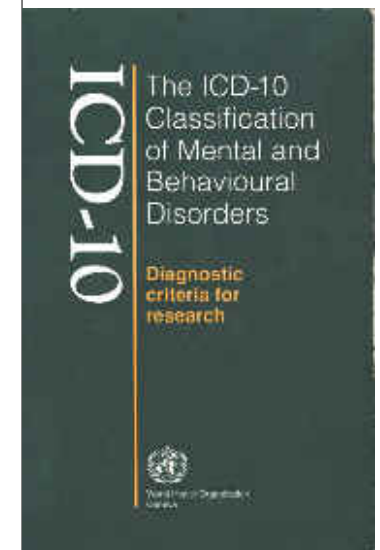
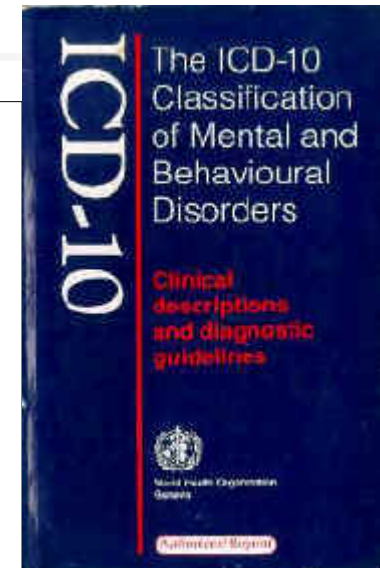
The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Clinical descriptions and diagnostic guidelines. WHO, 1992, 362 lk.

 - eestikeelsed versioonid 1993, 1995, 1999
 - kasutusel psühhiaatrias 01.01.1994
 - [RHK-10 V ptk e-versioon](#)
 - [Internet Mental Health](http://www.mentalhealth.com) (www.mentalhealth.com)
 - **Teadusversioon - diagnostilised kriteeriumid (1993)**

The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Diagnostic Criteria for research. WHO, 1992, 248 lk. (ICD-10/RC)

 - osaliselt tõlgitud psühhiaatriakliiniku koduleheküljel
 - **Esmatasandi versioon - limiteeritud haiguskategooriate arvuga**
- **DSM-IV - Psüühikahäirete diagnostiline ja statistiline käsiraamat (APA, 1994)**

American Psychiatric Association (1994). Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders (4th edition)

Psüühikahäirete süstemaatika

RHK – 10/ V ptk, DSM-IV

	World Health Organization (WHO)	American Psychiatric Association (APA)
	ICD - International classification of diseases; RHK -Rahvusvaheline haiguste klassifikatsioon;	DSM - Diagnostic and statistical manual of mental disorders
1949	ICD-6	
1952		DSM-I
1955	ICD-7	
1967	ICD-8	DSM-II
1975	ICD-9	
1980		DSM-III
1987		DSM-III-R
1992	ICD-10; ICD-10/RC V peatükk - psüühika ja käitumishäired	
1994		DSM-IV
	ICD-10/PHC	

RHK-10 – kokku 21 peatükki

Ptk. I	Teatavad nakkus- ja parasitaarsed haigused (A00-A99)
Ptk. II	Kasvajad (C00-D48)
Ptk. III	Vere- ja vereloomeelundite haigused ning teatavad immuunmehhanismiga seotud haiguseolundid (D50-D99)
Ptk. IV	Sisesekretsiooni-, toitumis- ja ainevahetushaigused (E00-E90)
Ptk. V	Psüühika- ja käitumishäired (F00 - F99)
Ptk. VI	Närvisüsteemihaigused (G00 - G99)
Ptk. VII	Silma- ja silmamanuste haigused (H00-H59)
Ptk. VIII	Kõrva- ja nibujätkehaigused (H60-H95)
Ptk. IX	Vereringeelundite haigused (I00-I99)
Ptk. X	Hingamiselundite haigused (J00-J99)
Ptk. XI	Seedeelundite haigused (K00-K93)
Ptk. XXI	

RHK-10 Psüühikahäirete põhigrupid

- F0 Orgaanilised psüühikahäired
- F1 Psüühikahäired psühhoaktiivsed ainetest
- F2 Psühhoatilised häired (skisofreenia, skisotüüpsed ja luululised häired)
- F3 Meeleoluhäired
- F4 Ärevus-, dissotsiatiivsed ja somatoformsed häired (Neurootilised ...)
- F5 Söömishäired, unehäired, seksuaaldüsfunktsioon
- F6 Isiksushäired
- F7 Vaimne alaareng
- F8 Spetsiifilised arenguhäired
- F9 Psüühikahäired lapse ja noorukieas

DSM-IV Psüühikahäirete põhigrupid

1. Tavaliselt lapse või noorukieas algavad psüühikahäired
2. Deliirium, dementsus, mälu ja muud kognitiivsed häired
3. Psüühikahäired seoses somaatiliste haigustega
4. Psühhoaktiivsete ainetega seotud psüühikahäired
5. Skisofreenia ja muud psühhootilised häired
6. Meeleoluhäired
7. Ärevushäired
8. Somatofroomsed häired
9. "Simulatsioonihäire" - factitious disorders
10. Dissotsiatiivsed häired
11. Seksuaal- ja sooidentsushäired
12. Söömishäired
13. Unehäired
14. Mujal klassifitseerimata impulsikontrollihäired
15. Kohanemishäired
16. Isiksushäired
17. Muud seisundid, mis võivad omada kliinilist tähendust

RHK-10/V põhigrupid (modifitseeritud versioon)

1. Orgaanilised psüühikahäired (F0)
2. Vaimne alaareng (F7) (ka F8)
3. Psühhoaktiivsete ainete kasutamisest tingitud psüühikahäired (F1)
4. Psühhootilised häired (F2)
5. Meeleoluhäired (F3)
6. Ärevushäired (F4)
7. Dissotsiatiivsed häired (F4)
8. Somatoformsed häired (F4)
9. Söömishäired (F5)
10. Unehäired (F5)
11. Seksuaaldüsfunksioonid (F5)
12. Isiksushäired (F6) ja püsivad isiksusemuutused
13. Psüühilise arengu spetsiifilised häired (F8)
14. Psüühikahäired lapse- ja noorukieas (F9)

F0 Orgaanilised psüühikahäired RHK-10

Sündroomid:

- **Dementsus**
 - **Deliirium**
 - **Amnestiline sündroom**
-
- **Orgaaniline luululine häire,**
 - **Orgaaniline katatoonia,**
 - **Orgaaniline hallutsinoos,**
-
- **Orgaaniline meeleoluhäire /depressioon, mania, BPH/**
 - **Orgaaniline ärevushäire**
 - **Orgaaniline dissotsiatiivne häire**
 - **Kerge kognitiivse funtsiooni kahjustus (KKFK)**
- **Orgaanilised isiksushäired F07**

Põhjused:

- Ajuhaigused või kahjustused nagu**
- **Alzheimeri tõbi**
 - **Vaskulaarne ajuhaigus**
 - **Sclerosis multiplex**
 - **Entsefaliit, meningiit**
 - **Ajukasvajad**
 - **Aju trauma**
 - **Intoksikatsioonid (CO, ...)**
- **jne.**

/dgn neuroloogia valdkond/

F1 Sõltuvushäired (RHK-10)

Psühhoaktiivsed ained = uimastid = sõltuvust põhjustavad ained

Sündroomid

- F1x.0 Äge intoksikatsioon
- F1x.1 Kuritarvitamine
- F1x.2 Sõltuvus
- F1x.3 Võõrutussündroom
- F1x.4 Võõrutusseisund deliiriumiga
- F1x.5 Psühhootiline häire
- F1x.6 Amnestiline sündroom
- F1x.7 Residuaalne või hilise tekkega psüühikahäire

Psühhoaktiivsed ained:

- F10.- Alkohol
- F11.- *Opiaadid*
- F12.- *Kannabinoidid*
- F13.- Rahustid või uinutid
- F14.- *Kokaiin*
- F15.- Muud *stimulaatorid* (k.a. kofeiin)
- F16.- *Hallutsinogeenid*
- F17.- Tubakas (nikotiin)
- F18.- Lenduvad lahustid
- F19.- Mitu või muud ained

F2 Psühhoatilised häired

- **F20 Skisofreenia**
 - paranoidne (enamus sch haigetest)
 - hebefreenne
 - katatoonne
 - residuaalne
- F21 Skisotüüpne häire*
- **F22 Püsivad luululised häired**
- **F23 Äge mööduv psühhoatiline episood**
- F24 Indutseeritud luululine häire*
- **F25 Skisoafektiivne häire (RHK-9 – tsirkulaarne skisofreenia**

Psühhoatilised häired (F2)

- Iseloomulikud nn psühhoatiliste sümptomite esinemine haiguse teatud etapis
- Psühhoatilised sümptomid
 - olulisel määral on häiritud tegelikkuse tunnetamine, ei suudeta eristada subjektiivseid elamusi reaalsusest
 - hallutsinatsioonid
 - luulumõtted
 - mõtlemise üdine desorgniseerumine (mõtlemise vormilised häired)
 - väljendunud psühhomotoorsed häired (rahatus, stuupor)
 - käitumine on prognoosimatu (ei ole seotud reaalsusega), võib osutada ohtlikuks iseendale ja teistele.

Psühhoatilised sümptomid võivad esineda:

- Kaasuvana dementsusele, deliiriumile
- Orgaanilised psühhoosid
- Psühhoaktiivsete ainete kasutamisel
 - Intoksikatsioon
 - Võõrutus deliirium
 - Psühhoaktiivsest aintest tingitud psühhootiline häire
- Psühhoatilised häired kitsamas mõistes:
F2 - Skisofreenia, skisoafektiivne häire, äge psühhoos, luululine häire
- Raske depressioon, bipolaarne häire

F3 Meeleoluhäired

Bipolaarne häire (*DSM-9 - maniakaal depressiivne psühhoos, sealhulgas ka korduv depressioon*)

Depressiivne episood / Korduv depressioon

Tsüklotüümia

Düstüümia

Korduv lühiajaline depressioon

F4 – neurootilised, stressiga seotud ja somatoformsed häired

- Ärevushäired
- Stressiga seotud häired
- Dissotsiatiivsed häired
- Somatoformsed häired

RHK-10s ja DSM-s ei kasutata enam selliseid mõisteid nagu neuroos ja hüsteeria

F4 Ärevus- ja stressiga seotud häired

Ärevushäired

- Foobiad
 - agorafobia, sotsiaalfoobia, lihtfoobia
- Paanikahäire
- Generaliseerunud ärevushäire
- Segatüüpi ärevushäired

- Obsessiiv-kompulsiivne häire

Stressiga seotud häired

- Kohanemishäire
- Äge stressreaktsioon
- Posttraumaatiline stressihäire

F4 Dissotsiatiivsed häired

Dissotsiatiivset tüüpi

- Amneesia
- Fuuga
- (Psühhogeenne) Stuurpor
- Transihäire

Konversiivset tüüpi /DSM-s vt somatoformsed häired/

- Motoorsed häired
- Krambid
- Sensoorsed häired

F4 Somatoformsed häired

- Somatisatsioonihäire
- Hüpohondria
- Somatoformne vegetatiivne düsfunktsioon
- Püsiv somatoformne valu

F5 Söömishäired, unehäired ja seksuaaldüsfunktsioon

F50-F59 Füsioloogiliste funktsioonide häirete ja füüsiliste e. somaatiliste teguritega seotud käitumissündroomid

■ Söömishäired

- *Anorexia nervosa*
- *Bulimia nervosa*

■ Unehäired

- Insomnia
- Hüpersomnia
- Une-ärkveloleku rütmihäired
- Somnambulism
- *Pavor nocturnus* e. unepaanika
- Uneärevushäire

■ Seksuaaldüsfunktsioonid

F60-F69 Täiskasvanu isiksus- ja käitumishäired

- **Spetsiifilised isiksushäired (F60)**
- Püsivad (mitteorgaanilised) isiksusemuutused (F62)
- Segatüüpi ja muud isiksushäired (F60-F662)

- **Harjumus- ja impulsihäired (F63)**
- patoloogiline hasartmängimine, püromania, kleptomania, trihhotillomania

- Sooidentsuse häired (F64)
- Seksuaalsuunitluse häired (F65)
- Seksuaalse arengu ja sättumusega seotud psüühika- ja käitumishäired (F66)

- **Täiskasvanu muud isiksus- ja käitumishäired (F68)**
 - Somaatiliste sümptomite psühhoogeenne võimendumine
 - Somaatiliste või psüühiliste sümptomite tahtlik tekitamine

Spetsiifilised isiksushäired

F60.0 Paranoiline isiksus

F60.1 Skisoidne isiksus

F60.2 Düssotsiaalne isiksus

F60.3 Ebastabiilne isiksus

.30 impulsiivset tüüpi ebastabiilne isiksus

**.31 piirialast tüüpi (*borderline type*)
ebastabiilne isiksus**

F60.4 Histriooniline isiksus

F60.5 Anankastne isiksus

F60.6 Vältivisiksus

F60.7 Sõltuvisiksus

F70-F79 Vaimne alaareng

F70 Kerge vaimne alaareng

F71 Mõõdukas vaimne alaareng

F72 Raske vaimne alaareng

F73 Sügav vaimne alaareng

F78 Muu täpsustatud vaimne alaareng

F79 Täpsustamata vaimne alaareng

(-) Oligofreenia, nõrgamõistuslikkus

F80-F89 Psühholoogilise arengu häired e. psüühilise arengu spetsiifilised häired

- **Kõne ja keele spetsiifilised arenguhäired F80**
- *spetsiifiline artikulatsioonihäire, ekspressiivne ja retseptiivne kõnehäired, afaasia koos epilepsiaga;*
- **Õpivilumuste spetsiifilised häired F81**
- *lugemishäire, õigekirjahäire, arvutamisvilumuste häire,*
- **Motoorika spetsiifiline arenguhäire F82**
- **Pervasiivsed arenguhäired F84**
- *autism, Rett'i sündroom, Aspergeri sündroom*

F90-F98 Tavaliselt lapseeas alanud käitumis- ja tundeeluhäired

- **Hüperkineetilised häired F90**
- *aktiivsus- ja tähelepanuhäire*
- Käitumishäired (F91)
- Segatüüpi käitumis- ja tundeeluhäired (F92)
- Lapsele iseloomulikud tundeeluhäired (F93)
- lahutamiskartus lapsel, lapse rivaalsushäire, lapse foobiad, lapse sotsiaalfoobiad;
- Lapse või nooruki suhtlemishäired (F94)
- valikuline mutism, reaktiivne kiindumishäire, valikuta kiindumine
- Tikid (F95)
- Lapse või nooruki muud käitumis- ja tundeeluhäired (F98)
(enurees, enkoprees, söomishäire, kogelemine, liigutuste stereotüüpiad, ebarütmiline kõne)

Psüühikahäire

- Psüühikahäire – bioloogilistest või psühholoogilistest põhjustest tingitud kõrvalekalded psüühilises tegevuses, mis väljenduvad tegevust häirivate ülemääraste subjektiivsete vaevuste ja/või toimetuleku raskustena
- Määravaks on
 - psüühilise funktsiooni hälbe ulatus, selle eripära, kestus
 - perekondliku, tööalase ja sotsiaalse funktsioneerimise häirumine

Normaalse funktsioneerimise tasand

Kohanemishäired, ärevushäired, isiksushäired, ...

Meeleoluhäired (depressioon, BPH)

Psühhootilised häired (skisofreenia,...)

Rasked kognitiivse funktsiooni häired (dementsus, ...)

Teadvuseseisundi häired (deliirium, kooma)

Psüühikahäirete spektrid

Kooma

Deliirium

Dementsus / Amnestiline s.

ÄP / Sch / Sch-a / BPH / DEPR. / KH / ÄSR

KKFK

Ärevush-d

Dissots.häired

Somatoform.-d

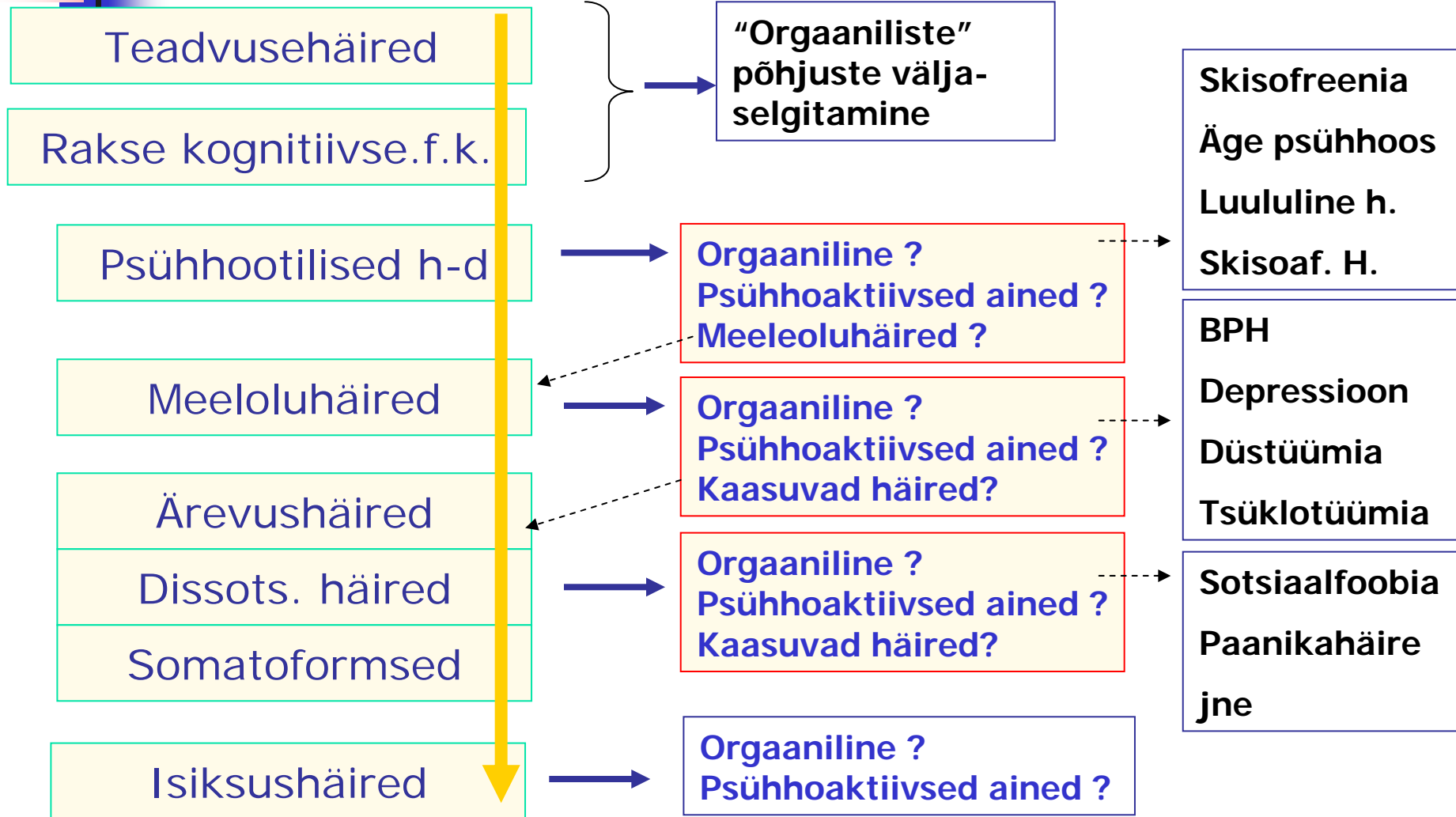
Söömish.-d

Unehäired

Seksuaaldüs.

Isiksushäired

Psüühikahäirete üldine diagnostiline algoritm

Psüühikahäirete avaldumise tasemed

- **Sümptom (symptom)** - väljendab haigusliku iseloomuga üksikhälvet psüühilises funktsioonis (nt. meeleolu alanemine, hallutsinatsioon)
- **Sündroom (syndrome)** - enamus psüühilisi haigusi ei avaldu üksiku sümptomi, vaid teatud sageli koosinevate sümptomite kogumina;
 - nt. **depressioonisündroom** (meeleolu alanemine, energia vähenemine, rõõmutunde kadumine, lootusetus, süütunne jne), **maniasündroom** (meeleolu ja aktiivsuse kõrgenemine, energia lisandumise tunne jne), **hallutsinoosisündroom** (elavad verbaalsed kuulmishallutsinatsioonid, ärevus-hirmutunne jne).
- **Psüühikahäire (disorder)**
 - orgaaniline luululine häire, skisofreenia, skisoafektiivne häire
 - orgaaniline depressioon, bipolaarne häire, (korduv) depressioon
 - paanikahäire, generaliseerunud ärevushäire, sotsiaalfoobia
- **Haigus**
 - Alzheimeri tõbi, peaaju vaskulaarne haigus,

Peaajufunktsioonid

■ Primaarsed psüühilised funktsioonid

- **Teadvuse seisund** e. üldise aktiivsuse seisund: ärkvelolek-uni
- **Kognitiivsed** e tunnetuslikud:
 - tajumine,
 - mõtlemine,
 - intellekt,
 - mälu
- **Emotsionaalsed:**
 - emotsionaalne reaktiivsus
 - meeleolu
- **Tahteaktiivsus** / käitumine

■ Motoorsed funktsioonid

- **Püramidaalsüsteem**
- **Ekstrapüramidaalsüsteem**

■ Autonoomsed e vegetatiivsed funktsioonid

Isiksus

Kõne

Käitumine

Psühhopatoloogia

Psüühikahäirete sümptomid väljendavad hälbeid psüühilistes funktsioonides:

- teadvus,
- kognitiivne funktsioon
 - Tajumine
 - Mõtlemine
 - Intellekt
 - mälu
- emotsioonid,
- tahteelu/ käitumine
- Psüühikahäirete sümptomid võivad avalduda:
 - **Subjektivsete elamustena**
 - **tajuhäired**
 - **luul, foobiad**
 - **hirmutunne, kurbus, hallutsinatsioon, kurbus,**
 - **Käitumises, tegevustes**
 - **miimika, kehahoiak,**
 - **kontakt teistega, kõne**
 - **rahutus, veider käitumine, stuupor, kooma**

Norm vs psühhopatoloogia

Psüühiline funktsioon

**Normaalne
funktsioneerimine**

**haiguslik
funktsioneerimine**
- subjektiivsed vaevused
- ebakohastumuslik /
toimetuleku probleemid

Normaalne ärevus --- ülemäärane e. haiguslik ärevus

Norm vs psühhopatoloogia

Psüühiline funktsioon

Nõrgenenud või puudub

Normaalne funktsioneerimine

ülemäärane funktsioneerimine
- subjektiivsed vaevuseid
- on ebakohastumuslik / toimetuleku probleeme

vähenenud võime tunda ärevust

normaalne ärevus

ülemäärane ärevus

lihtsameelne

ratsionaalselt kriitiline

umbusklik, paranoiline luul

Sümptomeid võib liigitada

- 1) Psüühiliste funktsioonide alusel**
teadvus, tajumine, mõtlemine, emotsioonid, mälu, intellekt, muud (käitumuslikud) sümptomid;
- 2) Positiivsed ja negatiivsed sümptomid;**
- 3) Psühhoootilised ja mittepsühhoootilised sümptomid.**

Psüühikahäirete sümptomitest võib lugeda veel:

- J. Saarma. Psühhopatoloogia. Tartu, 2000
- Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry
- Lexicon of Psychiatric and Mental Health Terms, 2nd ed., WHO, 1994.
- ICD-10 Classification of Mental and Behavioural disorders: Clinical description and diagnostic guidelines. WHO, 1992.

Teadvuse seisund

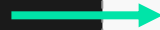
(consciousness: state of awareness)

Füsioloogiliselt saab normaalseks lugeda kahte teadvuse seisundit:

- 1) ärkveloleku- e. virgeseisund:** isik on täielikult orienteeritud oma isikus, ajas, ruumis ja situatsioonis.
- 2) uneseisund:** teadvustatud tunnetus on väljalülitatud.

Mis on primaarne kas une- või ärkvelolekuseisund?

Uni

Ärkvelolek

päev

öö

päev

öö

päev

päev

öö

päev

öö

päev

Loode

Vastsüdinu

Täiskasvanu

Uni

- Une-ärkveloleku rütm sünkroniseerub valguse ja pimeduse vaheldumisega
- geeniekspressiooni ööpäevased muutused
 - muutused rakkude funktsioonis

Teadvuse hägunemine (*clouding of consciousness*)

Raskusastmed:

- 1) obnubilatsioon, 2) somnolents, 3) soopor, 4) kooma.

-
1. Sõnalise kontakti halvenemine ja katkemine
 2. Desorientatsioon (*disorientation*)
 - allopsüühiline desorientatsioon - ajas ja ruumis; /millele viitavad sümptomite ebatäpne rekonstrueerimine ruumilises ja ajalises suhetes või täielik mälulünk
 - autopsüühiline desorientatsioon - oma isikus;
 3. Nõutus, segasus
 4. Psühhomotoorse rahutuse episoodid

Deliiriumisündroom - teadvuse hägunemine koos segasuse, desorientatsiooni, ärevuse-hirmu ja psühhomotoorse rahutuse ning visuaalsete (ja taktilsete) hallutsinatsioonidega

Somnambulism, unepaanika (*pavor nocturnus*)

Normaalne
teadvuse seisund

Deliirium

Kooma

Teadvuse seisundid

Stuupor (*stupor*) - väliste stiimulite mittetajumine ja/või reaktsioonide puudumine neile (nt katatoonne skisofreenia). Stuuporit ei käsitleta tüüpilise teadvusehäire seisundina.

1. **orgaaniline stuupor**
2. **katatoonne stuupor (katatoonne skisofreenia)**
3. **depressiivne stuupor**
4. **dissotsiatiivne stuupor (psühhogeenne stuupor)**

Transs (*trance*): teadvuse(häire) seisund, mis esineb hüpnoosi, dissotsiatiivse või religioosse ekstaasi korral. Transsi loetakse (**dissotsiatiivseks**) **häireks** juhul, kui see esineb inimese tegevust häirival viisil väljaspool religioosseid või muid kultuuris aktsepteeritud situatsioone.

Hüpnoos

Tajumishäired (*disorders of perception*)

Tajumine (*perception*) on tunnetusprotsess, mille käigus füüsilised ärritajad (valgus, heli, temperatuur jne) muudetakse informatsiooniks psüühilisel (teadvuse) tasandil.

Kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed tajumishäired

Kvantitatiivsed tajumishäired

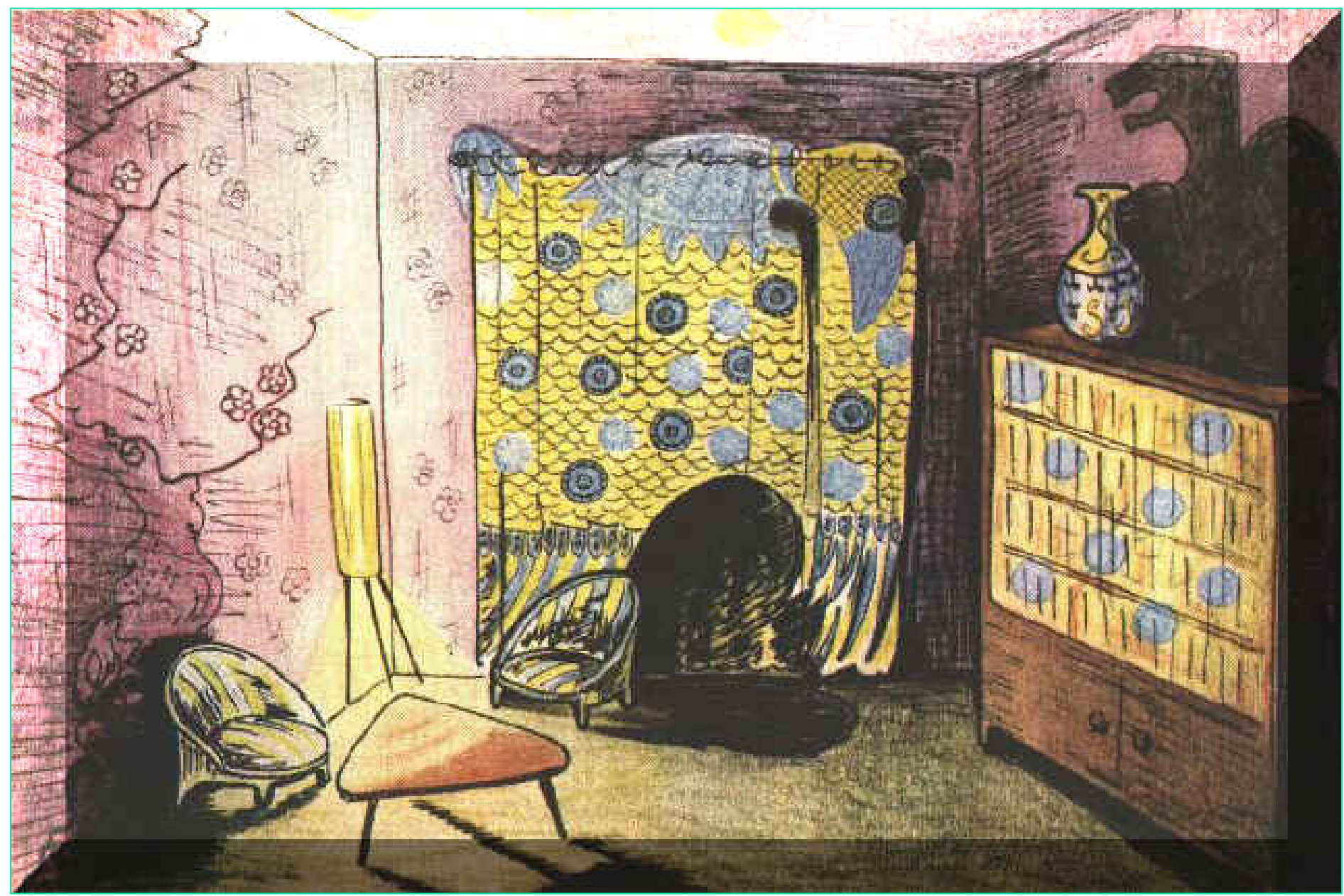
- **hüperesteesia** - sensoorse ärritusläve alanemine, ärritajate vastuvõtmise intensiivistumine (nt tugeva ärevuse korral)
- **hüpesteesia** - sensoorse ärritusläve kõrgenemine, ärritajate vastuvõtmise nõrgenemine (nt kergemate teadvushäirete korral)
- **anesteesia** - sensoorse ärritusläve kõrgenemine, ärritajate vastuvõtmise katkemine (nt kooma e. teadvusetuse korral)

Kvalitatiivsed tajumishäired

Meelepetted ja psühhosensoorsed häired

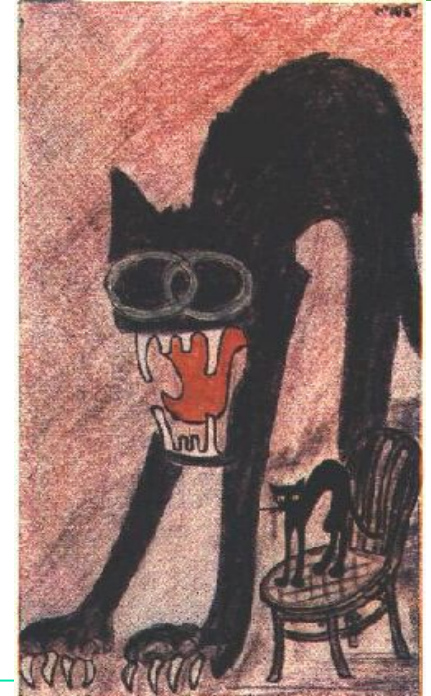
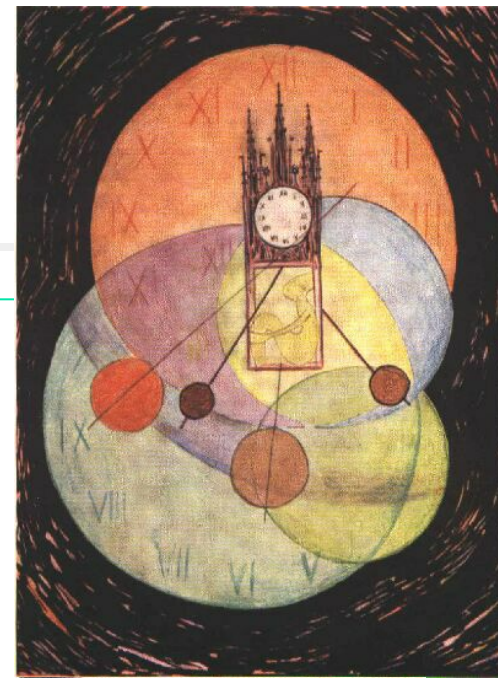
Meelepetted - tajuelamus ei vasta tegelikkusele (erinevalt kujutlustest ei teadvustata meelepetete puhul, et tegemist on subjektiivsete elamustega);

- **illusioon e. eksitaju** (*illusion*) - on tegeliku objekti moonutatud tajumine;
nt. vaasi varju seinal tajutakse ähvardava loomana;
- **hallutsinatsioon** (*hallucination*) - tajuelamus, mis ei seostu väliste ärritajatega (objektidega). Hallutsinatsioonidele võib kaasuda luululisi tõlgendusi (nt tajutakse mürgilõhna, mida tõlgendatakse naabrite pahatahtliku kiusuna "lasevad mürgiauru läbi seina minu korterisse").

Hallutsinatsioonid

- 1) **kuulmishallutsinatsioonid** (*auditory h.*) - kuuldakse olematuid helisid, kõnet;
- 2) **nägemishallutsinatsioonid** (*visual h.*) - nähakse tegelikkuses olematuid objekte); teadvusehäirete korral nagu deliirium domineerivad nägemishallutsinatsioonid;
- 3) **haistmishallutsinatsioonid** (*olfactory h.*) - nt tuntakse "mürgilõhna"
- 4) **maitsehallutsinatsioon** (*gustatory h.*) - "toidul on mürgi maitse";
- 5) **puute- e. taktilised hallutsinatsioonid** (*tactile h.*) - nt. "ussid roomavad seljal" või tunne, nagu suu oleks karvu täis;
- 6) **vistseraalsed hallutsinatsioonid** - keha sisemusest pärinevad hallutsinatoorsed elamused.

Hallutsinatsioonid

- 1) **hüpnagoogsed hallutsinatsioonid** (*hypnagogic h.*) - tekivad vahetult enne uinumist ja üldiselt ei ole haigusliku tähendusega, välja arvatud mõningad situatsioonid, nagu algav alkoholvõõrutusdeliirium;
 - 2) **hüpnopomiinsed hallutsinatsioonid** (*hypnopompic h.*) - tekivad vahetult pärast une lõppu ja üldiselt ei ole haigusliku tähendusega). Hüpnagoogsed ja hüpnopomiinsed h-d on tihedalt seotud REM-unega.
-

- 1) **tõelised hallutsinatsioonid** (meelepettelised elamused on sarnased tegelikkusega; nt kuuldakse inimesi kõnelevat ukse taga või nähakse tavalisi loomi),
- 2) **pseudohallutsinatsioonid** (meelepettelised elamused, mis millegipoolest erinevad tegelikkusest).

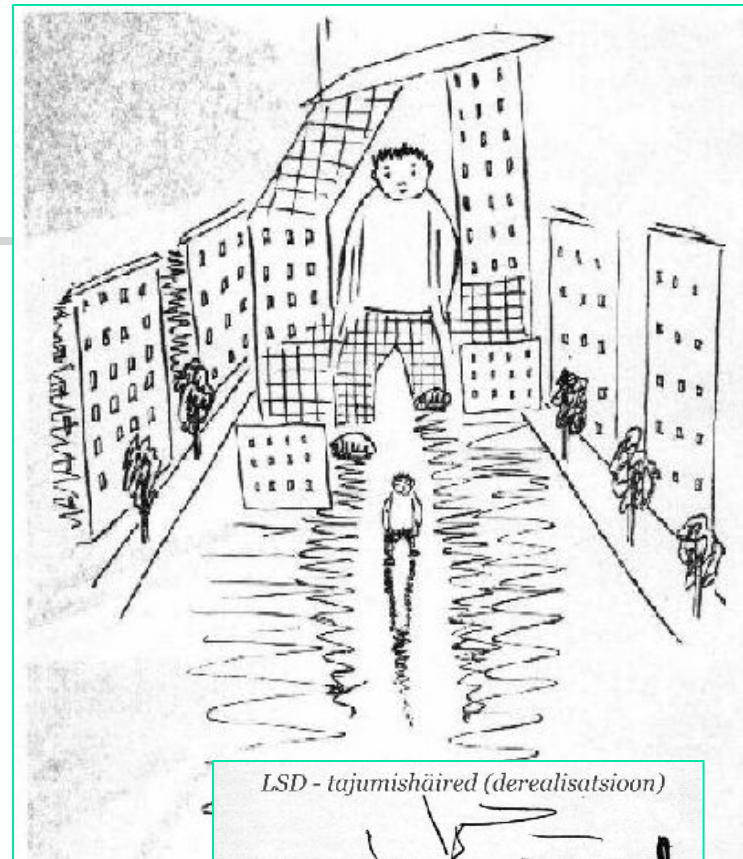
Psühhosensoorsed häired

Psühhosensoorsete häirete korral on häiritud kas üksikaistingute süntees terviklikuks tajuelamuseks või seostumine varasema kogemusega.

1. **Agnoosia (*agnosia*)** - tajutavaid objekte ei tunta ära /agnoosia on enamasti seotud aju orgaanilise kahjustusega/;
2. **Derealisatsioon (*derealization*)** - häiritud on väliskeskkonnast pärit üksikaistingute süntees terviklikuks tajuelamuseks. Derealisatsioonielamus võib esineda jooles, aju orgaaniliste kahjustuste ja psüühikahäirete korral.
3. **Depersonalisatsioon (*depersonalization*)**: häiritud on sisekeskkonnast pärit üksikaistingute süntees terviklikuks tajuelamuseks (kehaskeemi häired, *senestopaatia*, "mina"-terviklikkuse tunnetuse häire). .

Derealisatsioon: (*derealization*)

- **luululine taju**
(*delusional perception, delusional mood*) - ümbritsev maailm või teatud objektid omandavad erilise sära, salapära või tungivad muul viisil subjektiivses tajuelamuses esile.
- **ruumitaju häire**
 - **mikropsia** (*micropsia, lilliputian hallucination*) - objekte tajutakse tegelikkusest väiksemana
 - **makropsia** (*macropsia*) (objekte tajutakse tegelikkusest suuremana)
 - **värvitaju häirumine**
- **ajataju häired**
(sündmused kulgevad kiiremini või aeglasemana; nt kõik toimub nagu aegluubis)

LSD - tajumishäired (derealisatsioon)

Hallutsinoos e. hallutsinatoorne sündroom

- valdavalt kuulmishallutsinatsioonidega haigusseisund, millele sõltuvalt hallutsinatsioonide sisust lisandub ärevus, hirmutunne, psühhomotoorne rahutus ja muud erinevad sekundaarsed sümptomid.

[Deliiriumi korral (st teadvuse hägunemise) korral domineerivad nägemishallutsinatsioonid ja hallutsinoosi korral kuulmishallutsinatsioonid.]

- Hallutsinatoorne sündroom võib esineda
 - orgaanilise ajukahjustus
 - psühhoaktiivsete aine kasutamine (nt alkoholhallutsinoos, intoksikatsioon hallutsinogeenidest)
 - skisofreenia

Mõtlemise häired

(thought disorders, disorders of thinking)

Mõtlemine on eesmärgipärane ideede, sümbolite ja assotsiatsioonide vool, mis viib reaalsusele orienteeritud otsusteni

- **Mõtlemise vormilised häired**
(disturbances in form of thought)
- **Mõtlemise sisulised häired**
(disturbances in content of thought):

Mõtlemised vormilised häired

- **häired mõistete ja neid tähistavate sõnade kujunemises:**

- mõistete väärastus e. sõna tähenduse moondumine -
- neologism - uute sõnade moodustamine näiteks suvalistest silpidest

- **tempohäired:**

- **tahhüpsühhism** - mõtlemisprotsessi kiirenemine (nt mania korral)
mõttemaru (*flight of ideas*)
- **bradüpsühhism** - mõtlemisprotsessi aeglustumine (nt depressiooni korral)
- **tõkestus** (*thought blocking*) - ootamatud mõtlemisprotsessi katkemised

Mõtlemise seoslikkuse häired:

- **ataktiline e. seosetu mõtlemine** (*loosening of associations*) - loogiliste seoste puudumine üldises mõttekäigus; esineb skisofreenia korral, äärmuslikul viisil väljendub nn "sõnasalatina"/(*word salad*)
- **katkendlik e. inkoherentne mõtlemine** (*incoherence*) - mõtlemine, mis ei ole teistele arusaadav; täielikult desorganiseeritud mõtlemine; sõnadel puudub igasugune loogiline seos
- **sümbolistlik mõtlemine**
- **resoneerne mõtlemine** - õõnes, sisutu mõttetegevus
- **autistlik mõtlemine** (*autistic thinking*) - mõtlemine, mis on suunatud sisemaailma elamustele
- **dereistlik mõtlemine** (*dereism*) - loogikale ja reaalsusele mittevastav vaimne tegevus

Mõtlemise sihipärasuse häired:

- **patoloogiline üksikasjalikkus** (*circumstantiality*) - mõtlemine on muutunud tarbetult detailseks
- **laialivalgusus** - mõttekäik kaldub pidevalt sujuvalt kõrvale ebaoluliste teemade juurde
- **stereotüüpsus**: ühetaoliste sõnade ja fraaside tarbetu kordumine mõtlemises; mõtlemise stereotüüpsus võib avalduda ka korduvate ja mõttetute sümbolitena kirjades, joonistustes ja mujal
 - **verbigeratsioon** (*verbigeration*) - teatud sõnade, fraaside mõttetu kordamine;
 - **perseveratsioon** (*perseveration*) - üldiselt edasiliikuvasse mõttekäiku lükkuvad korduvalt ühetaolised fraasid, mis enamasti on seotud esmase stiimuliga (küsimusega, vestlusteemaga)

Mõtlemise sisulised häired (*disturbances in content of thought*):

- **sund- e. obsessiivne mõte** (*obsession*)
- **foobia** (*phobia*) - teatud väliste situatsioonide või objektide ülemäärane kartmine (e. ülemäärane ärevus, mis tekitab teatud situatsioonide või objektide toimet, mis tegelikult ei ole ohtlikud):
 - agorafobia (*agoraphobia*);
 - sotsiaalfobia (*social phobia*);
 - liht- e. spetsiifiline foobia (*specific phobia*)
- **ülekaalukas mõte/idee** (*overvalued idea*) - ekslik veendumus, mis on vähem püsivam kui luulumõte.
- **luulumõte** (*delusion*) - tegelikkusega olulisel määral vastuoluline ekslik veendumus, mis üldjuhul ei allu korrektsioonile

Luulumõtted

luulumõte (*delusion*) - tegelikkusega olulisel määral vastuoluline ekslik veendumus, mis üldjuhul ei allu korrektsioonile

- **depressiivne luul** (*depressive*) - alaväärsusluul, väiksusluul, vaesusluul, hüpohondriline luul, füüsilise puude luul, eitus- e. nihilistlik luul, huku- e. katastroofiluul, enesesüdistusluul, patuluul)
- **suurusluul** (*delusion of grandeur, grandiose, expansive*) - võimekusluul, võimuluul, rikkusluul, missiooniluul, reformaatorlusluul, leidurlusluul, kõrge päritolu luul, seksuaalse külgetõmbe luul)
- **paranoiline luul** (*paranoid, persecutory*) - tähendusluul, suhtumislul, avatusluul, jälitusluul, süüdistusluul, hüljatusluul, tagakiusamislul, kahjustusluul, mürgistusluul, mõjustusluul, instseneeringuluul, intermetamorfoosiluul, teisikuluul, kiivusluul, erootiline luul

Luulu ulatus ja süstematiseeritus

- **Luulu ulatus:**
 - 1) olmeluul
 - 2) laiahaardeline luul
 - 3) kosmiline luul
- **Luulu süstematiseeritus:**
 - 1) isoleeritud luulumõte
 - 2) fragmentaarne luul
 - 3) süstematiseeritud luu

Kõnehäired (*disturbances of speech*)

- düsartria (*dysarthria*)
- kogelemine (*stuttering*)
- düsprooodia (*dysprosody*) - kõnele normaalselt omase meloodia kadumine;

- **motoorne afaasia** (*motor aphasia*) - säilib sõnadest arusaamisvõime, kuid kõne on sügavalt häiritud (Broca afaasia, ekspressiivne afaasia)
- **sensoorne afaasia** (*sensory aphasia*) - aju orgaanilisest kahjustusest tingitud sõnadest arusaamise võime kadumine
- **amnestiline afaasia** (*anomia; amnesic aphasia; nominal aphasia*) - raskused objekti tähistava õige sõna leidmisel.

Emotsioonid e. tunded

Emotsioon –

afekti ja meeleoluga seotud kompleksne subjektiivne elamus koos psüühiliste, somaatiliste ja käitumuslike komponentidega.

Emotsioonid on kaasasündinud omadused.

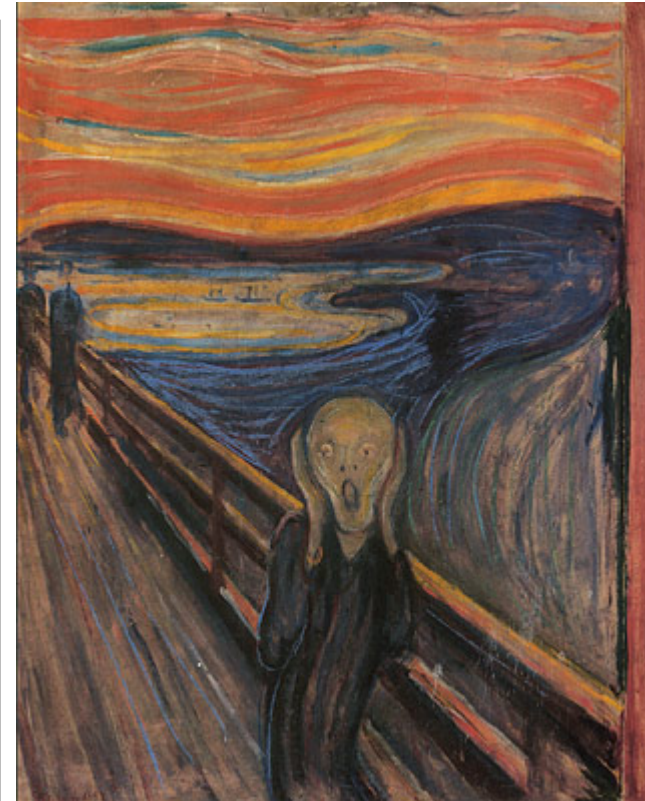
- võime tunda rõõmu, viha, hirmu, kurbust, häbi, süütunnet jne ei ole omandatud nagu teadmised ja neil põhinevad oskused.

Tulenevalt situatsiooni tähendusest tekivad

- **positiivsed** (rõõmu-, rahulduse-, heaolutunne) või
- **negatiivsed tunded** (ärevus, hirm, kurbus, süütunne, viha, häbi).

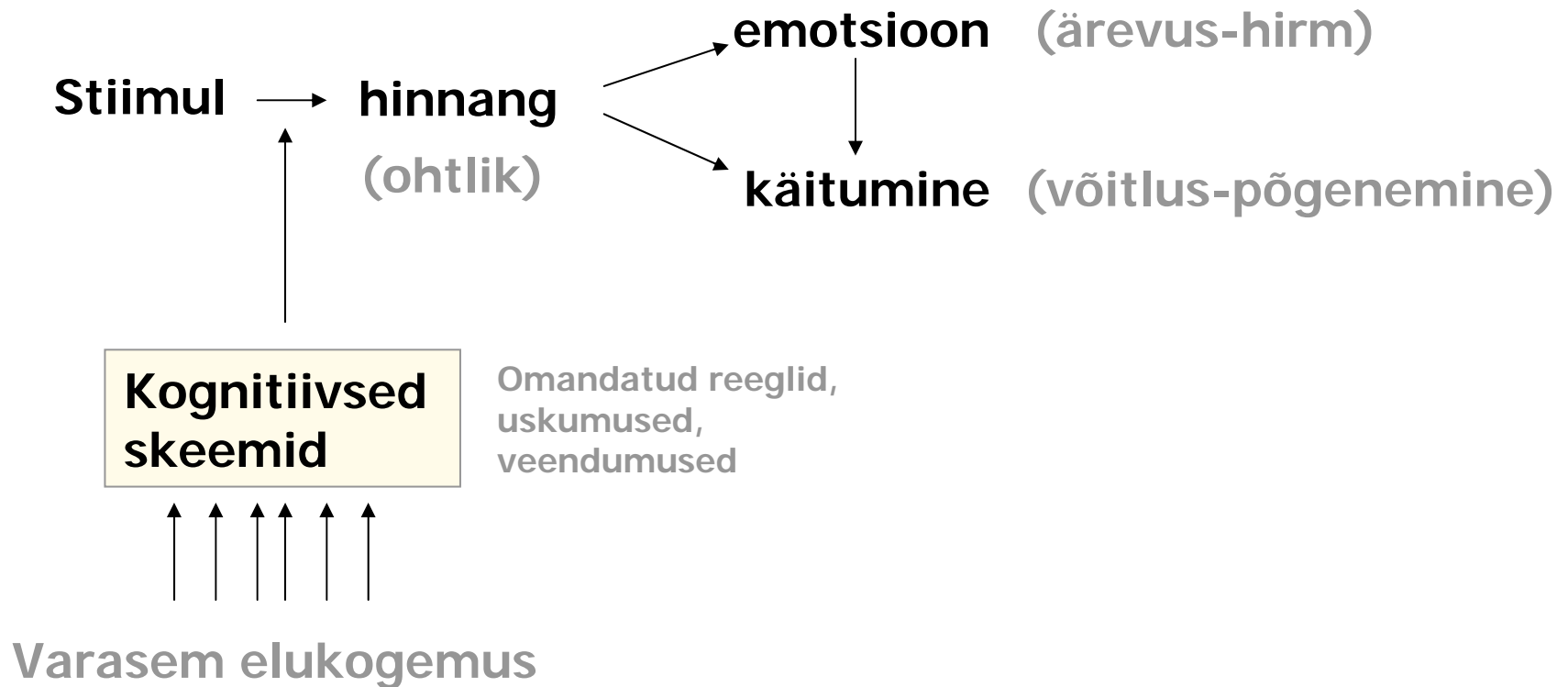
Hinnang stiimulile sõltub omandatud reeglitest, veendumustest ja uskumustest (omandatud kognitiivsed skeemid)

emotsionaalne reaktsioon võib avalduda mitme tundenähtena (kurbus, süü-, viha- ja/või hirmtunne)

Emotsioonide kognitiivne teooria ...

... kohaselt primaarsed on mõtted, mis tekivad seoses stiimulile hinnangu andmisega ja sellele sekundaarsed on emotsioonid ning käitumine.

Tundeeluhäired

- Emotsionaalne reaktiivsus
 - Emotsionaalse reaktiivsuse alanemine
 - Emotsionaalse reaktiivsuse kõrgenemine
 - Emotsionaalne inadekvaatsus, ambivalents

- Meelolu
 - Meeleolu alanemine
 - Meeleolu kõrgenemine

Tundeeluhäired

Muutused emotsionaalses reaktiivsuses

Hüpopaatia /*blunted affect - restricted affect*/ - emotsionaalse reaktiivsuse alanemine.

[residuaalne skisofreenia]

Apaatia (*flat affect, apathy*) - ** erapooletu, ükskõikne ja osavõtmatu emotsionaalne toon.

Emotsionaalsete reaktsioonide puudumine.

[residuaalne skisofreenia]

Emotsionaalne labiilsus, afektlabiilsus (*labile affect*) – (hüperpaatia – emotsionaalse reaktiivsuse suurenemine)

- väliste stiimulitega nõrgalt või mitte seotud, ootamatud ja kiired muutused emotsionaalses toonis;

- Nt kõrgeenenud ärrituvus ja vihapursked tühistel põhjustel

[nt. orgaaniline isiksushäire]

Emotsionaalne inadekvaatsus (*inappropriate affect*) - emotsioonide mittevastavus tegeliku olukorraga, mõtete või kõnega.

[skisofreenia]

Ambivalents (*ambivalence*) - kahe vastandliku emotsiooni koosesinemine mingi kindla nähtuse suhtes kindlal ajamomendil.

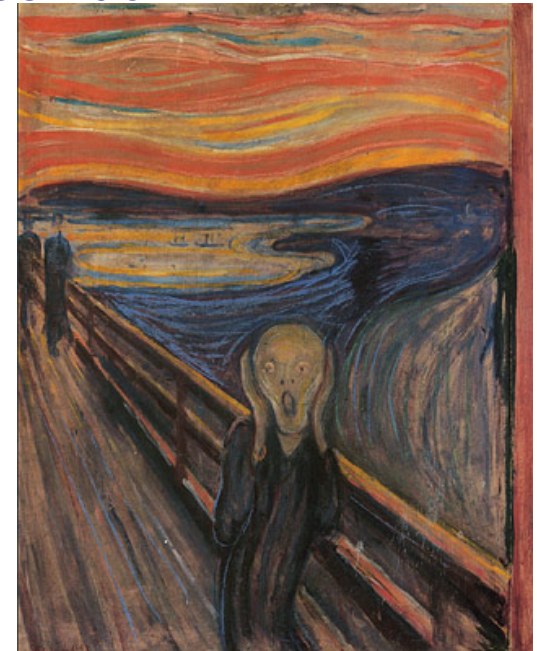
[skisofreenia]

Meeleolu (*mood*)

- püsivam emotsioon, mida isikud subjektiivselt kogevad ning avaldavad ja mis on täheldatav ka teiste poolt; näiteks kurvameelsus või viha.

Eutüümne meeleolu (*euthymic mood*) - normaalne meeleolu, s.t ülemääraselt kõrgeenenud (maniakaalse) või alanenud meeleolu(depressiivse) puudumist.

Aleksitüümia - võimetus või raskused emotsioonide kirjeldamisel või teadvustamisel.

Meeleolu muutused – alanenud meeleolu

Lein või mure (*mourning or grief*) - reaalsele kaotusele kohane kurvameelsus (sadness)

Depressioon (*depression*) - e. haiguslik kurvameelsus.
- psüühikahäire, mis ei piirdu ainult meeleolu alanemisega
(vt. ****depressiooni sündroom**)

Düsfooria (*dysphoric mood*) - pahur, rahulolematu meeleolu

Ärrituv meelolu (*irritable mood*) - kergesti ärrituv ja vihastuv. Viha vallandumislävi on alanenud.

Labiilne meeleolu (*mood swings, labile mood*) - meeleolu kõikumine eufooria ja depressiooni või ärevuse vahel.

Anhedoonia - huvide ja rõõmutunde kadumine ning eemaldumine kõikidest regulaarsetest meeldivatest tegevustest.

Üks sagedasemaid depressiooni tunnuseid on

huvide ja rõõmutunde kadumine (st nõrgenenud võime kogeda positiivseid emotsioone).

= vähenenud võime positiivseteks emotsioonideks

Depressiooni sümptomid (RHK-10)

Põhisümptomid:

- alanenud meeleolu
- huvide ja elurõõmu kadumine
- energia vähenemine

Lisasümptomid:

- tähelepanu ja kontsentratsioonivõime alanemine
- alanenud enesehinnang ja eneseusaldus
- süü- ja väärtusetustunne
- trööstitu ja pessimistlik suhtumine tulevikku
- enesekahjustuse või suitsiidimõtted või -teod
- häiritud uni
- isu alanemine

Kõrgenenud meeleolu (*elevated mood*)

Normaalne meeleolu / hüpertüümia / mania

Hüpertüümia (mittehaiguslikult kõrgenenud meeleolu ja aktiivsus)

Mania - sündroom, mis ei piirdu üksnes meeleolu ülemäärase kõrgenemisega.

- **hüpomania, mania, psühhoiline mania**

Euforia - intensiivne ülev meeleolu koos kõrgenenud enesehinnanguga (nt. alkoholjoove)

Ekstaas - kõrgenenud meeleolu, mis võib esineda dissotsiativsete häirete või religioosete seisundite ajal.

DSM – mania (ja hüpomania) sümptomid

RHK nimetab sarnaseid sümptome

1.	Kõrgenenud enesehinnang ja suuremeelsus	võimalik üleminek suurusluuluks
2.	Vähenenud une vajadus	(nt tunneb puhanuna pärast kolme tunnist und)
3.	Tavalisest jutukam või sund pidevalt rääkida	Kiirenenud kõne, äärmuslik on mõttemaru ja mutism
4.	Ideede tulv või subjektiivne tunne, et "mõtted lendavad"	
5.	Tähelepanu hajutatavus (vigiilsus)	(nt tähelepanu lülitub kergesti ebaolulistele või mitteasjakohastele välistele stiimulitele)
6.	Eesmärgipärase tegevuse suurenemine või psühhomotoorne agiteeritus	(Nt sotsiaalne või seksuaalne aktiivsus, aktiivsus tööl või koolis)
7.	Ülemäärane hõivatus rahuldust pakkuvatest tegevustest, mis omab väga suur tõenäosust ebameeldivate tagajärgede tekkeks	Nt osturalli, seksuaalne ebadiskreetsus, tobedad ärilised investeeringud; Kriitika vähenemine ja kontrolli nõrgenemine käitumise üle, ebakohane või sündsusetu käitumine.

Meeleoluhäired: depressioon - mania

kõrgenenud meelolu	Vähenenud võime negatiivseteks emotsioonideks	rahutus Suurenenud aktiivsus	suurusluul Suurusmõtted
normaalne meelolu			
alanenud meelolu	Vähenenud võime positiivseteks emotsioonideks (anhedoonia)	Energia vähenemine stuupor	depressiivsed mõtted depressiivne luul

Ärevus

Ärevus (*anxiety*) - kartusetunne, mis on põhjustatud välise või sisemise ohu ootusest, s.t reaalne ja teadvustatud ohustiimul aktuaalselt puudub.

Hirm (*fear*) - ärevus, mis on põhjustatud identifitseeritud ja reaalse ohustiimuli poolt.

**** ärevussündroom
ärevushäired,
ärevushäirete sümptomid on universaalsed sõltumata
häirest.**

Vabalt lainetav ärevus (*free-floating anxiety*) - püsiv, fokuseerimata hirm, mida ei saa seostada ühe kindla idee, objekti või situatsiooniga.

Paanika (*panic*): äge, episoodiline, intensiivne ärevushoog koos väga tugeva kartuse ja vegetatiivsete sümptomitega (tugev ärevushoog).

Ärevushäire sümptomid

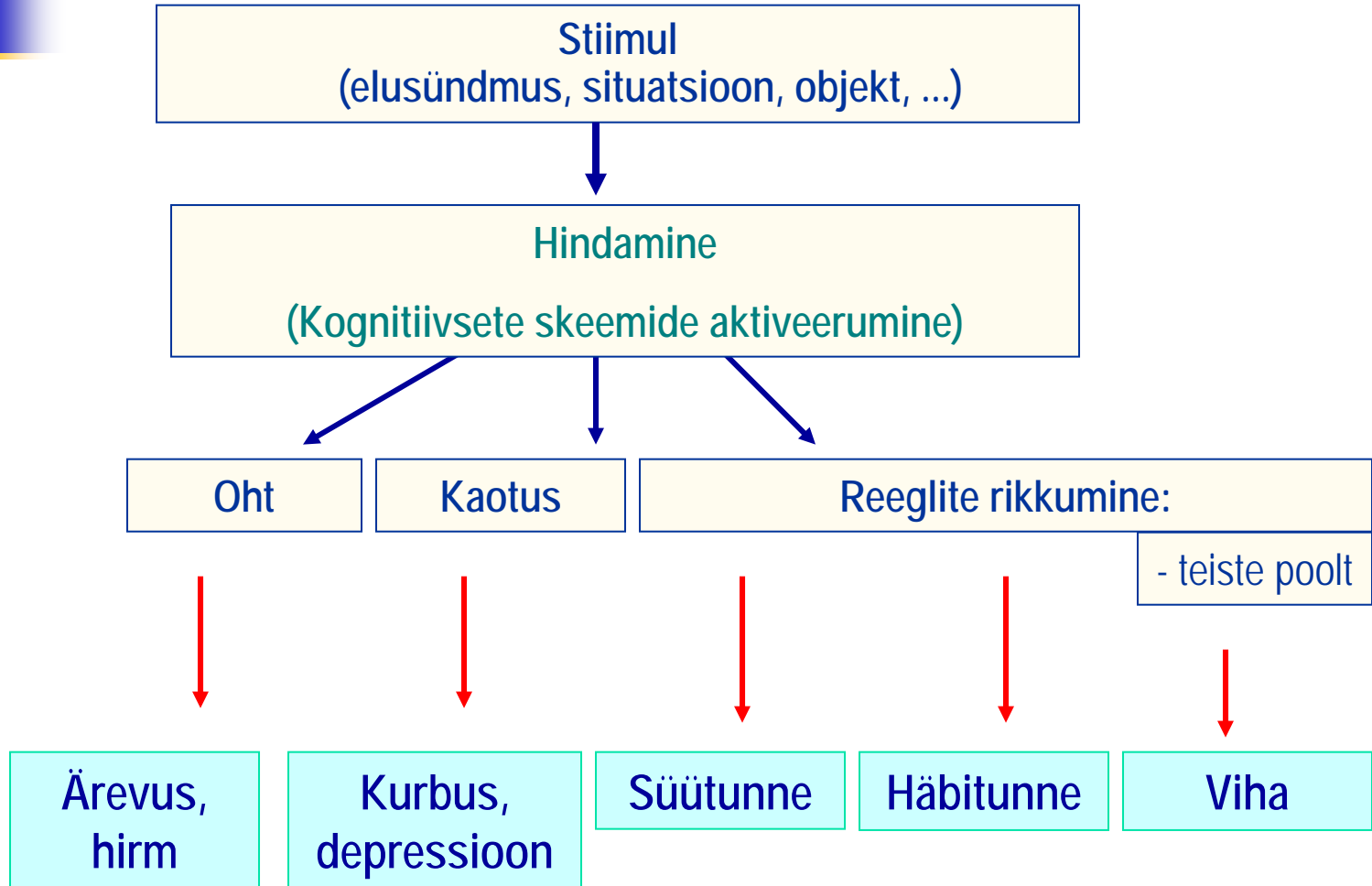
Psüühilised:

- Pingetunne, rahutus, võimetus lõõgastuda
- kergesti ehmumine tühistel põhjustel
- ülemäärane muretsemine
- keskendumisraskused
- kõrge erutuvus ja ärrituvus
- hirm kaotada kontroll enese üle
- *derealisatsioon-
depersonalisatsioon*

Somaatilised:

- südame kloppimine
- higistamine
- värisemine, vappumine
- suukuivus
- hingamisraskused (lämbumistunne, õhupuudustunne)
- valud või düskomfortitunne rindkeres
- iiveldustunne või ebameeldiv tunne kõhus (abdominaalne distress)
- lihaspinge ja lihaspingega seotud valud
- kuumad ja külmad hood
- tuimusetunne või surinad
- pearingluse-, ebakindlustunne
- tükitunne kurgus, neelamisraskused

Muud emotsioonid

Tahteeluhäired

Motoorne käitumine (*motor behaviour; conation*)

Inimese psüühilise tegevuse osa, mis hõlmab impulsse, motivatsioone, tunde, instinkte, ihasid jne., mis väljenduvad käitumise ja mootorika vahendusel.

Kajanähud - motiveerimatu liigutuste, kõne, miimika jne jäljendamine.

Katatoonia (*catatonia*) - motoorne anomaalia, mida võib kohata nn mitteorgaaniliste psüühikahäirete korral nagu katatoone skisofreenia (vastandina teadvusehäiretele ja mootorika muutustele, mis on sekundaarsed orgaanilisele patoloogiale).

- **katalepsia** (*catalepsy*) - üldine termin liikumatu poosi kohta, mida kestvalt säilitatakse.
- **katatoonne rahutus** (*catatonic excitement*) - kõrgenenud sihitu motoorne aktiivsus, mis ei ole mõjustatav väliste ärritajate poolt; võib avalduda väga varieeruva intensiivsusega üksikutest impulsiivsetest liigutustest juhitamatu agressiivse käitumiseni.
- **katatoonne stuupor** (*catatonic stupor*) - märkimisväärselt aeglustunud motoorne aktiivsus kuni täieliku liikumatuseni, mis jätab mulje, nagu ei oldaks teadlikud ümbritsevast.
- **Katatoonne rigiidsus** (*catatonic rigidity*) - 'vabatahtlik' rigiidne poos, mida säilitatakse, vaatamata teiste püüetele seda muuta.
- **Katatoonne poos** (*catatonic posturing*) - 'vabatahtlik' ebakohane või veider kehaasend, mida säilitatakse pikema aja vältel.
- **Vahajas paindlikkus** (*waxy flexibility; cerea flexibilitas*) - isikut võib panna asendisse, mida säilitatakse pikema aja vältel; uuritava jäseme liigutamisel jääb mulje, nagu see oleks valmistatud vahast.

Tahteeluhäired / motoorne käitumine

- **Negativism** (*negativism*) - motiveerimatu vastuseis liigutamise või korralduste täitmise suhtes (aktiivne, passiivne)
- **Katapleksia** (*cataplexy*) - ajutine lihastoonuse kadu või nõrkustunne, mida vallandavad väga erinevad emotsionaalsed seisundid (enamasti esineb koos narkolepsiaga)
- **Stereotüüpia** (*stereotypy*) - teatud tegevuste või ütluste pidev kordamine
- **Maneersus** (*mannerism*) - eesmärgipäratud, harjumuslikud ja tahtmatud liigutused
- **Mutism** (*mutism*) - kõnetus ilma struktuursete (orgaaniliste) muutusteta ajus
- **Ambitendents** - vastandlikud impulsid käitumises

Ülemäärane aktiivsus (*overactivity*) - (= hüperbuulia)

Psühhomotoorne rahutus (*psychomotor agitation*) -
ülemäärane motoorne (ja kognitiivne) aktiivsus, tavaliselt
mitte produktiivne ja väljendab tugevat sisemist pinget
(ärevust).

- katatoonne
- maniakaalne
- hebefreenne
- hallutsinatoorne
- luululine

Tikk (*tic*) - tahtmatu spastiline motoorne aktiivsus
Grimasseerimine

Tahhükineesia

Ekstrapüramidaalsüsteemi häired (esimese põlvkonna antipsühhootikumid)

**** Akatiisia (*akathisia*)** - väljendub subjektiivsetes vaevustes nagu

- seesmine rahutus, ärevuse- ja pingetunne,
- võimetus relakseeruda,
- sund pidevalt liikuda,
- kärsitus ja motoorne püsimumus (tammumine, võimetus rahulikult istuda, keha liigutamine ette-taha, korduvad liigutused kätes ja jalgades).

**** Düstoonia - seisund, mille korral võivad esineda:**

- lihasgruppide vastutahtelised kontraktsioonid;
- ebatavalised poosid;
- ebanormaalne kaela ja/või jäsemete asend;
- keele protrusioon, tortikollis, trism;
- larüngeaalne ja farüngeaalne konstriksioon;

**** Parkinsonisündroom**

- bradükineesia, treemor, lihasrigiidsus

Hüpoaktiivsus

(*hypoactivity; hypokinesis*) - hüpobuulia

Psühhomotoorne pidurdus (*psychomotor retardation*) - alanenud motoorne ja kognitiivne aktiivsus.

Mõtlemise (assotsiatiivse tegevuse), kõne ja liigutuste nähtav aeglustumine ning vähesus.

Hüpomiimia, amiimia

Hüpokineesia, bradükineesia, akineesia

Abuulia (*abulia*), **hüpobuulia** - nõrgenenud või peaaegu kadunud siseaje (*impulse*) tegutsemiseks ja mõtlemiseks.

Mälu (*memory*)

Mälu on aju võime informatsiooni vastu võtta, säilitada ja reprodutseerida.

- **amneesia** e. mälulünk (*amnesia*)
 - osaline (*partial*)
 - täielik (*total*)
 - anterograadne e. edasihaarav mälulünk (*anterograde*)
 - retrograadne e. tagasihaarav mälulünk (*retrograde*)

Orgaaniline amnestiline sündroom, dementsus

Dissotsiatiivne amneesia

Paramneesia (*paramnesia*) -

- **pseudoreminestsents** - sündmustiku reprodutseerimisel täiendatakse seda detailidega, mis tegelikult on seotud mingite teiste sündmustega
- **krüptomneesia**
võõrandav k. - oma isiklik kogemus muutub reprodutseerimisel võöraks (loetuks või teiste poolt öelduks);
assotsieeruv k.- võõras kogemus muutub inimese arvates tema enese kogemuseks või loomingu tulemuseks.
- **konfabulatsioon** (asendav ja fantastiline) - terve sündmustiku reprodutseerimine ekslikes ajalistes ja ruumilistes seostes.

Intellekt (*intelligence*)

Intellekt on võime aru saada, mäletada, mobiliseerida ja konstruktiivselt integreerida varem õpitut uutes situatsioonides

Intellektihäired

dementsus e. intellekti tagasilangus (koos raskete mäluhäiretega).

vaimne alaareng viitab sünnipäraselt madalale intellektuaalsele võimekusele

psüühilise arengu spetsiifilised häired

- kõne ja keele, õpivilumuste, motoorika ja spetsiifilised arenguhäired ,
- pervasiivsed arenguhäired

Intellekti hindamine

- the Wechsler Adult Intelligence Scale (WAIS)
 - 14 alatesti
- Wechsler Intelligence Scale for Children (WISC)

Üldise toimetuleku skaala (DSM)

100 91	Väga hea toimetulek kõigil aladel, eluprobleemid on alati kontrolli all ning see on välja toodud teiste inimeste poolt positiivsete omadustena. Ei ole mingeid sümptome.
90 81	Sümptome ei ole või väljenduvad vähesel määral (näiteks kerge ärevus enne eksamit) hea toimetulek kõigil aladel, on huvitatud ja hõivatud paljudest tegevustest, sotsiaalselt efektiivne, üldjuhul eluga rahul, ei ole rohkem kui igapäevamured või probleemid (näit aeg-ajalt vaidlused pereliikmetega).
80 71	Kui esinevad sümptomid, siis on nad mööduvad või ootuspärased reaktsioonid psühhosotsiaalsetele stressoritele (näit. raskused kontsentreerumisega peale peretüli), mitte enam kui kerge sotsiaalse, tööalase või õpingutega toimetuleku halvenemine (näit. ajutine tagasilangus õppimises).
70 61	Mõned kerged sümptomid (alanenud meeleolu, kerge insomniat) VÕI raskusi sotsiaalses, tööalases ja õppimisega toimetulekus (nt. vahel puudub põhjuseta koolist, varastab kodus, kuid üldiselt tuleb hästi toime, omab mõningaid olulisi interpersonaalseid suhteid)
60 51	Möödukad sümptoomid (lamenenud afekt, laialivalgud kõne, paanikahood) VÕI möödukad raskused sotsiaalses, tööalases ja õppimisega toimetulekus. (nt. vähe sõpru, konfliktid vanematega või töökaaslastega)
50 41	Tõsised sümptomid (suitsiidmõtted, rasked obsessiivsed rituaalid, sagedased poevargused) VÕI mõni tõsine halvenemine sotsiaalses, tööalases või õppimisega seotud toimetulekus (pole sõpru, ei ole võimeline pidama töökohta)
40 31	Reaalsuse tunnetamise või kommunikatsiooni häired (kõne aeg-ajalt ebaloogiline, arusaamatu, või mitte asjakohane) VÕI märkimisväärsed häired mitmest valdkonnast nagu töö, kool, peresuhted, otsustusvõime, mõtlemine, meeleolu (nt. depressiivne mees väldib sõpru, ei ole võimeline töötama; laps sageli peksab endast nooremaid lapsi, käitub trotsivalt kodus, ei saa hakkama koolis).
30 21	Käitumine on oluliselt mõjutatud luulumõtetest ja meeletetetest VÕI on tõsised häired kommunikatsioonis VÕI otsuste vastuvõtmisel (vahetevahel inkoherentne, valdavalt käitub ebaadekvaatselt, suitsidaalne valmisolek). Või võimetus toime tulla enamusel aladel (voodis kogu päeva, ei oma tööd, kodu, sõpru)
20 11	Mõningane oht vigastada teisi või ennast (suitsiidikatsed ilma kindla soovita surra, sageli vaenulik, maniakaalne rahutus) VÕI aeg-ajalt ei suuda täita isikliku hügieeni minimaalseid toiminguid (lõhnab väljaheite järgi) VÕI oluliselt halvenenud kommunikatsioon (valdavalt inkoherentne või mutistlik)
10 1	Püsiv oht vigastada teisi või ennast, (korduv vägivaldne käitumine), VÕI püsiv võimetus täita minimaalselt vajalikke hügieeni nõudeid VÕI tõsine suitsiidikatsed selge sooviga ennast tappa.
0	ebapiisav info